

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Heksenjacht als burgerplicht: Jong tegen oud in de dorpen van Noord-Transvaal

Kessel, W.M.J.van

Citation

Kessel, W. M. Jvan. (1997). Heksenjacht als burgerplicht: Jong tegen oud in de dorpen van Noord-Transvaal. *Zuidelijk Afrika*, 1(2), 6-8. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4703>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License:

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4703>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Jong tegen oud in de dorpen van Noord-Transvaal

INEKE VAN KESSEL

Elk jaar worden in Zuid-Afrika tientallen mensen verbrand, gestenigd, opgehangen of doodgeslagen op beschuldiging van hekserij. De laatste stuiptrekkingen van een uitstervend bijgeloof? Niet bepaald. De afgelopen tien jaar zijn de hekserijjachten frequenter en dodelijker geworden. Veel Zuid-Afrikanten zien het als een gemeenschapsplicht.

De legalisering van het ANC en de vrijlating van Mandela zorgden in het thuisland Venda voor een toestand van anarchie. Begin 1990 trok een spoor van hekserijjachten door Venda. Dorpen die niet meededen aan de zuiveringen werden met de nek aangekeken: hier verzaakten de mensen hun gemeenschapsplicht. Menigten van honderden jongeren trokken door de dorpen, op zoek naar hun slachtoffers. Wie niet meedeed, liep zelf gevaar.

In het dorp Folovhodwe bijvoorbeeld bond de jeugd georganiseerd de strijd aan tegen de hekserij. De eerste weken liepen ze zingend door het dorp. Strijdlustig waarschuwden ze dat het slecht zou aflopen met acht met name genoemde mensen, die bekend stonden als heksen. In maart gingen ze tot actie over. Hun eerste slachtoffer werd doodgeslagen. De tweede was niet thuis, waarop ze zijn hutten platbrandden. De derde, de vader van de jeugdige aanvoerder van de hekserijjagers, was op tijd gevlucht. Ook zijn huis werd platgebrand. Aangekomen bij de vierde verdachte eisten de jongeren dat hij hen naar zijn zombies zou brengen, die voor zijn voorspoed hadden gezorgd. Maar op weg naar de boomgaard zonk hen de moed in de schoenen; ze sloegen de oude man tegen de grond, goten benzine over hem heen en staken hem in brand. Die procedure werd herhaald bij de volgende drie slachtoffers.

Iemand opperde nu een nieuwe naam, van de plaatselijke *shebeen queen* Maggie. Hoewel Maggie nooit eerder in verband was gebracht met hekserij, werd zij het volgende doelwit. Ter afronding van hun missie zochten de jongeren vervolgens hun laatste verdachten op in een naburig dorp. Hier vielen nog drie doden. Uiteindelijk verschenen elf verdachten in het Hooggerechtshof van Venda op beschuldiging van moord en brandstichting. De twee aanvoerders kregen de doodstraf, die later werd

omgezet in levenslang. Net als elders in Afrika komt hekserijjacht in Zuid-Afrika vooral voor in tijden van ingrijpende verandering en onzekerheid. De statistieken van deze zuiveringsacties tonen drie duidelijke piekperiodes: de volksopstand in 1985-86, toen het ANC had opgeroepen Zuid-Afrika onbestuurbaar te maken; februari-maart

1990, rond de legalisering van het ANC en de vrijlating van Mandela; en 1994-95, bij de overgang van een blank minderheidsbewind naar een zwart meerderheidsbestuur.

Tussen april 1994 en april 1995 vielen alleen al in Noord-Transvaal (de nieuwe officiële naam is Northern Province) meer dan 150 doden bij hekserijjachten. De slachtoffers zijn meestal bejaarden; de daders zijn overwegend jongens en jonge mannen. Dat is een belangrijk verschil met de traditionele gang van zaken. Vroeger waren het de ouderen die een dorpsgenoot van hekserij beschuldigden; tegenwoordig hebben jongeren zichzelf de plicht toebedeeld de gemeenschap te zuiveren van boze krachten.

Die omdraaiing van rollen dateert van halverwege de jaren tachtig, toen de jeugd de voorhoede vormde in de anti-apartheidsstrijd. De ouderen waren machteloos: ze hadden het laten afweten in de strijd tegen apartheid, ze waren niet of nauwelijks geschoold en vaak zonder werk en inkomen. De jongeren gingen naar school, hadden meer kans op redelijk betaald werk als onderwijzer en ambtenaar en einden zich als politieke voorhoede van de bevrijdingsstrijd nog meer macht toe. Dat wekte angst en afgunst bij de oudere generatie. Ouderen verwijten de jeugd een gebrek aan respect. Jongeren vrezen dat ouderen magische krachten gebruiken om hun controle over de jonge generatie te handhaven.

In de belevingswereld van jong én oud moet een verklaring worden gezocht voor tegenwoordig. Droogte, misoogsten en vooral bliksem-

FOTO S ELLEN ELMENDORP

William Ndlambana, beschuldigd van hekserij, heeft ervoor gekozen om voorlopig op het politiebureau te wonen.

'Een heks heeft geen hoorns' luidt een gezegde in het SeSotho, de taal van het Sotho volk in Noord Transvaal. Dat wil zeggen dat heksen niet gemakkelijk op te sporen zijn. Anders dan in Europese sprookjes vliegen ze niet met wapperende haren door de lucht op een bezemsteel. Op heterdaad betrapten is er zelden bij, behalve wanneer iemand naakt langs je huis loopt. Die heeft dan vrijwel zeker kwaad in de zin.

inslag zijn geen natuurverschijnselen, net zo min als ziekte of dood. Daar moet iets – of liever gezegd iemand – achter zitten. De zondebokken worden vrijwel altijd in de directe omgeving of zelfs in de eigen familie gezocht. Ze wonen in het eigen dorp, maar leven vaak wel in de marge van

de gemeenschap. Soms gaat het om geïsoleerde bejaarden, wier excentrieke gedrag argwaan wekt. Als ze dan ook nog klagen over 'de jeugd van tegenwoordig', kunnen ze tot mikpunt worden van jongeren. Die worstelen met de vraag waarom ze zoveel tegenslag ondervinden. Waarom vinden ze geen werk, waarom zijn ze ziek, waarom keurt dat meisje van om de hoek hen geen blik waardig? Kennelijk is hier een boze geest aan het werk, die zijn bovennatuurlijke krachten gebruikt om anderen te

kwellen. Op eigen initiatief – uit jaloezie bijvoorbeeld – of in opdracht van derden. Soms zijn de slachtoffers juist mensen die afsteken bij de rest omdat het hen relatief goed gaat. Waarom slagen zij wel, waar anderen maar blijven sappelen? Hoe komen ze aan die reuze-mango's? Waarom hebben zij een bloeiend taxibedrijfje, terwijl anderen steeds worden achtervolgd door pech? Niet zelden wordt de succesvolle dorpsgenoot verdacht van hekserij. Waarschijnlijk heeft hij zombies in dienst, overledenen die tot leven zijn gewekt maar van wie de tong is uitgesneden, zodat ze niet kunnen vertellen wat hen is overkomen. 's Nachts worden die zombies aan het werk gezet om water te halen, onkruid te wieden of brandhout te hakken. Of de burenen te bestelen.

Ook levenden kunnen door hekserij tot zombie worden gemaakt. De man die elke ochtend doodmoe wakker werd, was ervan overtuigd dat hij behekt was. Hij zwoegde elke nacht als zombie op de boerderij van zijn kwelgeest.

Onoverwinnelijk

Geloof in hekserij is wijdverbreid in Afrika. Vaak dienen beschuldigingen van hekserij om te zorgen dat niemand de normen en waarden van de gemeenschap overtreedt. Wie succes heeft, behoort die voorspoed te delen met de gemeenschap, anders riskeert